

## Література

1. Данилків І.С., Лобачевська О.В., Мамчур З.І., Сорока М.І. Мохоподібні Українського Розточчя. – Львів: Ін-тут екології Карпат, 2002 (Препринт). – 318 с.
2. Данилків І.С., Сорока М.І. Мохоподібні Державного заповідника "Розточчя". – Львів, 1989 (Препринт). – 78 с.
3. Сорока М.І. Судинні рослини Державного заповідника "Розточчя". – Львів, 1990 (Препринт). – 278 с.
4. Сорока М.І. Флора судинних рослин Українського Розточчя. – Львів, 2002. – 154 с.
5. Сорока М.І. Синтаксономія рослинності Українського Розточчя// Наук. вісник УкрДЛТУ. – Львів: УкрДЛТУ. – 1998, вип. 7. – С. 37-41.
6. Сорока М.І. Синтаксономія рослинності природного заповідника "Розточчя". – Праці Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка: Екологічний збірник. – Львів: НТШ. – 1999, т. III. – С. 105-113.
7. Braun-Blanquet J. Pflanzensoziologie. Grundzüge der Vegetationskunde. – Wien-New York: Springer, 1964. – 3 Aufl. – 865 s.
8. Falinski J. Przewodnik do długoterminowych badań ekologicznych. – Warszawa: Wyd-wo naukowe PWN, 2001. – 680 s.
9. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 2001. – 536 p.
10. Matuszkiewicz W., Matuszkiewicz J.M. Przegląd fitosocjologiczny zbiorowisk leśnych Polski (Synteza)// Phytocenosis. – 1996. – 8, № 5. – 79 s.
11. Matuszkiewicz W., Polakowska M. Materiały do fitosocjologicznej systematyki borów mieszanych w Polsce// Acta Soc. Bot. Poloniae. – 1995. – 24, № 2. – S. 65-74.
12. Scamoni A., Passarge H. Einführung in die praktische Vegetationskunde. – Jena: G. Fischer Verlag, 1963. – 236 S.

УДК 338.439:332.2:631.459

*Н.Є. Стойко – Львівський державний  
аграрний університет*

## ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В ЕРОЗІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ АГРОЛАНДШАФТАХ

Висвітлено питання економічного стимулювання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в ерозійно небезпечних агроландшафтах за допомогою механізму дії еколого-економічних інструментів впливу на економічні інтереси суб'єктів землекористування.

**Ключові слова:** раціональне використання земель, водна ерозія, еколого-економічні інструменти.

*N.Ye. Stoyko – Lviv State Agricultural University*

## Economic stimulate of rational land use in erosion dangerous agricultural landscapes

In the article we dwell on problems of economic mechanism of rational land use agricultural function in the conditions of the developed water erosion of soil. The analysis methods and ecological-economic instruments influence on economic interest subject land use of providing of the optimal ecological state of modern agricultural landscapes have been paid attention to.

**Keywords:** rational land use, water erosion of soil, ecological-economic instruments.

**Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Відсутність в Україні належного правового та економічного механізмів стимулювання розвитку екологічно безпечного зем-

лекористування призвела до значного погіршення якісного стану земельного фонду, в тому числі погіршення екологічного стану ґрунтів, родючість яких знижується. Однією з причин зниження родючості ґрунту є ерозія, як наслідок низької культури землеробства та надмірного інтенсивного використання земель. Про це свідчать статистичні дані, аналіз яких показує, що в Україні лише 8 % перебуває у природному стані, щорічний змив ґрунту через неправильний обробіток становить близько 500 млн. т, безповоротно втрачаючи близько 24 млн. т гумусу. Економічні щорічні збитки тільки від ерозії ґрунту станом на 1.01.1999 р. у державі становили 9,1 млрд. грн. [1]. Тому питання ефективного використання землі повинно базуватись на організації екологічно безпечного використання земельних угідь у сільськогосподарському землекористуванні з метою створення умов для припинення негативних процесів антропогенної діяльності та відтворення і підвищення родючості ґрунтів.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Сьогодні держава намагається запроваджувати економічні механізми регулювання земельних відносин в аграрному секторі АПК. Зокрема, виконано грошову оцінку сільськогосподарських угідь, здійснюється плата за використання земельних ресурсів, передбачена Законами України "Про охорону навколишнього середовища", "Про систему оподаткування", а також Земельним кодексом України та Лісовим кодексом України.

Зміст економічного стимулювання раціонального використання і охорони земель розкрито у ст. 205 Земельного кодексу України [4, с. 85], де передбачено ряд заходів щодо забезпечення суб'єктами права власності на землю раціонального землекористування, а саме: надання податкових і кредитних пільг, звільнення від плати за земельні ділянки, виділення коштів та компенсації з державних або місцевих бюджетів. Однак ці механізми не діють автоматично, потрібно здійснювати послідовне державне регулювання природокористування, в тому числі землекористування, залучаючи економічні стимули до екологічно спрямованої діяльності суб'єктів господарювання.

**Постановка завдання.** Аналізуючи досвід держав з ринковою економікою та враховуючи особливості формування еколого-правового механізму охорони навколишнього природного середовища в Україні, намітити основні напрями формування екологічно безпечної системи землеробства та визначити еколого-економічні важелі впливу на фінансовий стан суб'єктів землекористування з метою орієнтації їхньої діяльності в екологічно спрямованому напрямку.

**Виклад основного матеріалу досліджень.** Еколого-економічний механізм спрямований на забезпечення оптимальної якості навколишнього природного середовища, де екологічні цілі досягаються економічними методами оптимального використання природних ресурсів і зростання доходів перекриває невелику шкоду, що може бути заподіяна навколишньому середовищу. Під невеликою шкодою розуміється, що емісії підприємства не дуже порушують природний баланс, легко засвоюються екосистемою і не сприймаються як значне навантаження [6, с. 322].

До оцінки інтенсивності антропогенного навантаження на сучасні агроландшафти доцільно використати таку систему показників: вміст гумусу;

внесення органічних та мінеральних добрив; структура земельних угідь регіону і землекористування; структура посівних площ.

Неврахування екологічної оцінки земельних ресурсів спричиняє безгосподарське ставлення до цих ресурсів, тому потрібно встановлювати плату за природні, в тому числі земельні, ресурси і цим самим ставити їх на один щабель з іншими виробничими ресурсами. Плата за ресурси повинна враховувати обмеженість та дефіцит цих ресурсів, прямі затрати на їх відтворення, розвиток інфраструктури.

Шкідливий вплив сільськогосподарської діяльності на сучасні ландшафти і на навколишнє природне середовище в цілому може бути знижений такими засобами: впровадження ресурсоощадних технологій та перехід на нову еколого-економічну модель сільськогосподарського використання землі, застосування ґрунтозахисних та природоохоронних заходів.

До основних напрямів формування екологічно безпечної системи землеробства, в тому числі в умовах розвитку водної ерозії ґрунтів, можна віднести:

- комплекс заходів щодо запобігання та припинення водної ерозії ґрунту, в тому числі контурно-меліоративну організацію території, впровадження заходів постійної меліоративної дії, полезахисне лісорозведення, мінімальний обробіток ґрунту;
- оптимізація структури угідь та формування високопродуктивних екологічно стійких агроландшафтів з таким співвідношенням: орні землі – до 50 %, природні кормові угіддя – до 30 %, лісовкриті площі – до 20 %;
- збереження гумусу в ґрунті за рахунок використання маси поживних і рослинних решток та сидератів, застосування збалансованих сівозмін, внесення органічних добрив;
- застосування мінеральних добрив з суворим дотриманням науково обґрунтованих допустимих норм;
- контроль за вилученням сільськогосподарських земель для несільськогосподарських цілей.

Однак ці засоби призводять до збільшення витрат сільськогосподарського підприємства, які у кінцевому рахунку можуть спричинити нерентабельність його діяльності. Тому за допомогою методів та важелів функціонування еколого-економічного механізму необхідно встановити оптимальне співвідношення між прибутковою діяльністю підприємства і збереженням навколишнього природного середовища, що є завданням стратегічного планування і прийняття управлінських рішень у сільськогосподарському природокористуванні [5, 6].

В умовах перехідної економіки одним із завдань державного регулювання природокористування є формування концепції платного природокористування, зокрема ефективної системи плати за використання природних, в тому числі земельних, ресурсів як складової частини податкової системи. Для оподаткування необхідно проводити грошову оцінку ресурсів, яка повинна відображати фактичні витрати, пов'язані з використанням ресурсів довкілля та народногосподарську значимість природних ресурсів.

Еколого-економічну оцінку використання земельних ресурсів здійснюють з врахуванням народногосподарської ефективності територіально-виробничих комплексів.

Плата за землю стимулює раціональне використання, охорону й освоєння земель, підвищення родючості ґрунтів. Земельний податок на землі сільськогосподарського призначення повинен враховувати склад, якість, площу та місце розташування угідь. Кошти, сформовані за рахунок земельного податку, штрафних санкцій та орендної плати, витрачаються на фінансування заходів з землеустрою, розширеного відтворення родючості земельних угідь. (законодавство, характеристика еколого-правового механізму охорони природного середовища).

Механізм дії еколого-економічних інструментів впливу на фінансовий стан суб'єктів землекористування з метою орієнтації їхньої діяльності в екологічно сприятливому напрямку передбачає застосування перерозподільних платежів чи виплат. Найбільш відомі економічні інструментарії – це податки, кредити, платежі та субсидії.

Метод ринкового регулювання природокористування, в тому числі землекористування, в Україні тільки починає розвиватись і, як показує досвід країн з ринковою економікою, ринкові методи вирішення екологічних проблем потрібно впроваджувати одночасно з державним регулюванням природокористування, яке полягає у налагодженому механізмі контролю і нагляду за дотриманням та виконанням законів, постанов та розпоряджень у центрі та на місцях.

Різноманітність видів господарської діяльності на землі й особливості державного контролю у сільському господарстві, а також потребу дотримання екологічних вимог відображено у Земельному кодексі України.

Однак природоруйнівний та ґрунтовиснажливий характер сільськогосподарського землекористування та низька ефективність методів еколого-економічного управління земельними ресурсами вимагають розробити та запровадити систему економічних важелів впливу на фінансовий стан суб'єктів землекористування з метою орієнтації їхньої діяльності в екологічно спрямованому напрямку.

В умовах низьких доходів бюджету та економічної кризи у державі фінансово-економічним механізмом заохочення суб'єктів господарювання до застосування та впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з застосуванням протиерозійних заходів, а також вилучення на постійну чи тимчасову консервацію деградованих та малопродуктивних земель, повинні стати методи побічного економічного стимулювання, тобто без виділення коштів з бюджету [5, с. 44].

Вивчаючи досвід країн з ринковою економікою [2, 3, 7], еколого-економічним інструментарієм впливу на економічні інтереси суб'єкта землекористування можуть служити:

- податкові пільги на здійснення екологічно орієнтованих видів діяльності (протиерозійна організація території агроландшафтів, екологічне вдосконалення структури ландшафтів, робота з підтримання біорозмаїття території); на виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції; на інвестиції екологічного призначення;
- пільгові кредити за процентними ставками (аж до безпроцентних умов використання позики) для природоохоронних інвестицій;
- штраф за недотримання екологічного законодавства у країні;
- плата за землю, за випас худоби, за вирубку лісу, за скидання у водні джерела.

Коли ж економічна ситуація у державі покращиться, стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання повинне здійснюватись за допомогою методів прямого стимулювання шляхом надання:

- субсидії для здійснення природоохоронних програм, що мають загальнодержавне значення (раціональне використання, збереження та розширене відтворення земельних ресурсів, озеленення території, збереження природних об'єктів);
- дотації на ведення сільського господарства в особливо обмеженому режимі, вирощування продукції без отрутохімікатів;
- компенсації на безповоротних засадах за вилучення з інтенсивного використання та відведення під консервацію деградованих та малопродуктивних земель за ради відновлення та збереження їх природних властивостей.

**Висновки.** Еколого-економічні інструменти є потужними важелями екологізації системи сільськогосподарського природокористування. Різноманіття форм цих інструментів дає змогу цілеспрямованого екологічного орієнтовного впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання. Уміле використання цих можливостей дає змогу ефективно вирішувати складні еколого-економічні проблеми в межах механізмів саморегулювання ринкової економічної системи, яка формується в нашій державі.

### Література

1. **Грунти.** Екологічні проблеми землекористування// Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний зб. / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН. – 2002, вип. 5. – С. 12-25.
2. **Ecotaxation**/ Edited by T. O'Riordan. – London: Earthcan Publication Limited, 1997. – 338 p.
3. **Environmental Policy in Europe: Industry, Competition and the Policy Process**/ Edited by F. Leveque. – Cheltenham, UK: Edward Elgar, 1996. – 218 p.
4. **Земельний кодекс України.** – К.: Атіка, 2003. – 96 с.
5. **Михасюк І., Косович Б.** Регулювання земельних відносин: Монографія. – Львів, Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 264 с.
6. **Паламарчук В.О., Коренюк П.І.** Економіка природокористування: Навч. посібник. – Запоріжжя: Дике Поле, 2003. – 408 с.
7. **Human Ecology: Ideas for an ecologically sustainable future**/ Edited by M. Diesendorf and C. Hamilton. – St. Leonards, Australia: Allen & Unwin, 1997. – 378 p.

УДК 582.736.2:712

*Аспір. Л.О. Бабій – Уманський державний аграрний університет*

## ПОРУШЕННЯ ТВЕРДОНАСІННОСТІ GLEDITSCHIA TRIACANTOS L.

Проведено дослідження для виявлення ефективних шляхів порушення твердо-насіності. Встановлено перевагу хімічної скарифікації (при 20-хвилинному витриманні у концентрованій сірчаній кислоті) над термічним обробленням. Відзначено задовільність наведених методів усунення твердонасіності.

*Doctorate L.O. Babiý – USAU*

### Breach hardness seed Gleditschia Triacantos L.

The organized experiences on finding the efficient ways of the breach hardness seed. The installed superiority chemical scarification (under 20-minute endurance in concentrated by chamois to acid) on thermal processing. It is noted satisfactory result brought methods of the removal hardness seed.